

SÜVEYŞ KANALI'NIN ULUSALLAŞTIRILMASI SORUNU VE SÜVEYŞ BUNALIMI*

Yrd. Doç. Dr. M. Bürkan SERBEST

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
burkanserbest@gmail.com

Öz

Mısır'da ülke yönetimine askeri bir hükümet darbesiyle 1952 yılında el koyan subaylar arasında yer alan Cemal Abdül Nasır, kısa süre sonra ülkenin başına geçmiştir. Nasır, ülke yönetimini üstlenir üstlenmez kendi ilkelerini uygulama çabası içine girmiştir. Nasır, aynı zamanda o dönem için Mısır'ın Arap ülkeleri arasında başlıca güç olmasını hedeflemiştir. Hedeflerini gerçekleştirme yönünde attığı ilk adımlardan biri de ülkede bulunan Büyük Britanya ve Fransa sermayeli Süveyş Kanalı şirketinin 1956 Temmuz'unda ulusallaştırılması kararı olmuştur. Bu karar, "Süveyş Bunalımı" adıyla bilinen bir dizi gelişmeyi de başlatmıştır. Ulusallaştırma kararına şiddetle karşı çıkan Büyük Britanya ve Fransa gizlice anlaştıkları ülke olan İsrail'in de yer aldığı bir plan çerçevesinde kanal bölgesine askeri bir harekât organize etmişlerdir. Soğuk Savaş'ın iki süper gücü konumunda olan ABD ve Sovyetler Birliği bu askeri harekâta karşı çıkmışlardır. Bunun sonucunda Büyük Britanya ve Fransa bölgeden çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu gelişmeler Mısır'ı Arap dünyasında ön plana çıkarmıştır. Ortadoğu'da da ABD ve Sovyetler Birliği'nin etkinliği ve gücü ise hiç olmadığı ölçüde yükselmiştir.

Anahtar Kelimeler: Süveyş Bunalımı, Ortadoğu, Soğuk Savaş, Mısır, Nasır.

THE QUESTION OF THE NATIONALIZATION OF SUEZ CHANNEL AND THE SUEZ CRISIS

Abstract

Gamal Abdel Nasser, who was one of the officers that seized control of the state government in a military coup d'etat in Egypt in 1952, soon became the head of the country. As soon as Nasser took the helm of the country, he went into the effort of implementation of his own principles. Nasser had also aimed Egypt to be the main force among the Arab countries. One of the first steps towards achieving his goals was to nationalize the Suez Canal company which owned by British and French shareholders in July 1956. This decision has also led to a series of developments known as the "Suez Crisis". Great Britain and France, which strongly opposed the nationalization decision, organized a military operation in the canal area in the framework of a plan in which Israel, the country that was bargained secretly, took part. The two super powers of the Cold War, the US and the Soviet Union, opposed this military action. As a result, Great Britain and France had to withdraw from the region. These developments brought Egypt into the forefront in the Arab world. In the Middle East, too, the effectiveness and power of the US and the Soviet Union have increased to the extent that they have never been.

Keywords: Suez Crisis, Middle East, Cold War, Egypt, Nasser.

* Bu makale M.Bürkan Serbest'in "Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD'nin Ortadoğu Politikası (1945-1975): Gücün Hukuka Üstünlüğü" adlı Doktora tezindeki ilgili bölümler temel alınarak üretilmiştir.

Giriş

Denizlerde ulaşımı kolaylaştırmak ve kısaltmak amacıyla kanallar açma düşüncesi insan uygarlığının gelişimindeki önemli aşamalardan bir tanesidir. Boğazlar, denizleri ve okyanusları doğal olarak birbirine bağlarken, kanallar ise bu işlevi mühendislik projelerinin yaşama geçmesiyle, insan müdahalesiyle gerçekleştirirler. Akdeniz'in ve Kızıldeniz'in (dolayısıyla Hint Okyanusu'nun) birbirine bağlanması bir proje olarak tarihte erken dönemlerden itibaren ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, bu düşüncenin 19. yüzyılın ortalarına kadar yaşama geçirilmesi bakımından bir adım atılamamıştır. Mısır hidivi Sait Paşa'nın verdiği bir imtiyazla yapımına başlanan kanal projesi, imtiyaz sahibi Fransa tarafından tamamlanmıştır. Sonrasında Büyük Britanya hükümeti de bu şirkete ortak olarak katılmıştır. Böylece Süveyş Kanalı işletmesini, Büyük Britanya ve Fransız sermaye ortaklığındaki şirket sürdürmüştür.

Ülkenin 1922 yılında Büyük Britanya'dan bağımsızlığını kazanması ve Mısır'da kralın askerlerce devrilmesiyle ilerleyen süreçte devrimciler arasında yer alan Cemal Abdül Nasır, Mısır devriminin ilkelerini ortaya koymuş ve ardından bunların yaşama geçmesine yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Nasır'ın altı ilkesinden¹ ilkinin oluşturduğu "Emperyalizmin sona erdirilmesi ilkesi" yönünde ilk olarak 1954 Temmuz'unda Büyük Britanya'nın askeri birliklerinin Süveyş Kanal bölgesinden çekilmesine yönelik bir andlaşma imzalanmıştır. Arap dünyasının lideri olmak iddiasındaki iki büyük Arap devletinden Irak, Büyük Britanya'nın bir bakıma başlatıcısı olduğu Bağdat Paketi'nin kuruluş sürecine aktif katkı sağlarken, diğer büyük Arap devleti Mısır'ın ise sömürgeci geçmişi olan yabancı bir askeri gücü ülke topraklarından çıkarması bu ülkenin Araplar nezdindeki saygınlığını artırmıştır.

1956 yılındaki Süveyş Kanalı'nın ulusallaştırılmasını ise, Nasır ulusçuluğunun ikinci adımı olarak görmek gerekmektedir. Bu adımla Mısır, Arap dünyasında olduğu kadar sömürgeci geçmişi olan ülkeler nezdinde de gücünü gösterme çabası içine girmiştir. Mısır'ın bu kararı alması ve uygulanması yönündeki tavizsiz tutumunu sürdürebilmesinde hukuksal olarak sağlam bir zemine dayanması da önemlidir. Kuşkusuz, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun 1952 tarihli "Doğal Kaynakların ve Zenginliklerin Serbestçe İşletilmesi Hakkı" başlıklı karar da bu uygulamanın yaşama geçirilmesinde güçlendirici bir etken olmuştur. Mısır'ın ulusallaştırma kararının alınmasının başından itibaren tavizsiz tutumu sürdürebilmesinin asıl nedeni ise, Soğuk Savaş'ın iki süper gücünün yaklaşımlarıdır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), sürecin başından itibaren sömürge geçmişi olan Batılı ülkelere farklı olarak açık ve net biçimde bu durumun bir

¹ Nasır'ın altı ilkesi şu şekildedir: 1) Emperyalizmin sona erdirilmesi, 2) Feodalizmin ortadan kaldırılması, 3) Tekellerin ve sermayenin politik egemenliğinin kırılması, 4) Sosyal adaletin sağlanması, 5) Güçlü ulusal ordunun kurulması, 6) Gerçek demokratik bir sistemin kurulması. Bkz.: (Binder, 1964:210).

savaş nedeni olarak görülemeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca ABD'nin bu bunalımı, uluslararası hukuk sorunu olarak görmemesi de Mısır'ın kendi haklılığını diretmesindeki önemli unsurlardandır. Mısır, bunun dışında, Yosif Stalin yönetimi sonrası Sovyetler Birliği'nde ortaya atılan "barış içinde birlikte yaşama" doktrininden faydalanmayı bilmiştir. Bu doktrinin uygulaması olarak görülen Sovyetler Birliği'nin Mısır'a bunalım sırasında verdiği destek, bu ülkenin Ortadoğu'ya girişinin başlamasını da kolaylaştırmıştır.

I. Süveyş Bunalımı Öncesi Mısır'ın Batı ve Doğu Bloku ile İlişkileri

II. Dünya Savaşı sonrası Mısır, kalabalık nüfusu ve Ortadoğu ülkeleri arasında entelektüel seviyesinin yüksekliğiyle kendisini Arap dünyasının lideri olarak görmekteydi. Bu ülkede bulunan Büyük Britanya askeri birlikleri ise ülkede büyük tepki çekerken aynı zamanda Arap ulusçuluğunu geliştiren bir etken olmuştur. Mısır'da bulunan Büyük Britanya birlikleri, iki ülke arasında 26 Ağustos 1936 tarihinde yapılan bir andlaşma gereğince bu ülkede bulunmaktaydılar. Andlaşmayla Büyük Britanya askerlerinin Mısır'dan çekilmesi karara bağlanmıştır. Bununla birlikte, Büyük Britanya, Süveyş Kanalı bölgesinde 10.000 asker ve 500 pilot bulundurma hakkını elde etmiştir. Ayrıca, taraflardan birinin savaşa girmesi durumunda diğer tarafın bütün gücü ile savaşa giren tarafa yardım etmesi kararlaştırılmıştır. Böylece, Mısır ile Büyük Britanya arasında bir ittifak bağı kurulmuş olmaktadır (Armaoğlu, 1983: 493).

II. Dünya Savaşı öncesinde Büyük Britanya'yı böyle bir andlaşma yapmaya zorlayan uluslararası iklim ve Mısır'ın iç kamuoyundan kaynaklanan bir ortam söz konusuydu. Özellikle 1935'in son iki ayında ve 1936'nın başlarında mevcut Büyük Britanya-Mısır ilişkilerinden kaynaklanan memnuniyetsizliği ortaya koyan kitle gösterileri Mısır'ı sarsmaktaydı. Ayrıca uluslararası planda da İtalya'nın Etiyopya üzerindeki tehdidi ve Akdeniz'deki yayılcı emelleri Büyük Britanya'yı Mısır'la olan ilişkilerini güvenceli bir andlaşma zeminine oturtmasını gerektiriyordu (Morsy, 1964:67).

Büyük Britanya, söz konusu andlaşmaya dayanarak II.Dünya Savaşı boyunca Mısır'a 20.000 kadar asker göndermiştir. Savaş sonrası Büyük Britanya'nın bu askerlerini çekmesi gerekirken, bu konuda hiç de istekli bir tutum sergilememiştir. Savaş sırasında Mısır'a Büyük Britanya askerlerinin yığılması bir işgal manzarası oluşturmuştur. Mısır halkı bu duruma büyük tepki duyarak askerlerin çekilmesini istemeye başlamıştır (Armaoğlu, 1983: 493).

1950 yılı Kasım ayında Mısır Parlamentosu'nun açılışında yaptığı konuşmada Mısır Kralı Faruk, Büyük Britanya'yı, topraklarında bulunan birlikleri nedeniyle daha önceki yıllara göre daha sert biçimde uyarmıştır. Kral, 1936 tarihli Mısır-Büyük Britanya Andlaşması'nın geçerliliğini yitirdiğini ve ortadan kaldırılmasının kaçınılmazlığını belirtmiştir. 1951

Nisan’ında da Mısır Başbakanı Mustafa Nahas Paşa, Büyük Britanya birliklerinin acilen ve bütünüyle Mısır’dan çıkmasını ve ayrıca Büyük Britanya’nın Sudan’dan da çekilerek bir “Nil Vadisi Birliği”nin² yolunun da açılmasını istemiştir (Hoskins, 1957:72).

Mısır’da ulusçu akımların geliştiği bir ortamda “Bağımsız Subaylar Komitesi” adını taşıyan bir grup asker 23 Temmuz 1952 günü bir darbe yaparak yönetimi ele almışlardır (KCA Vol. IX 1952-54:12361). Mısır’da yönetime gelen yeni rejim ilk günlerde ABD’ye sıcak mesajlar yollamıştır. Rejimin yeni lideri Muhammed Necip, ülkesine Amerikan silahlarının verilmesi durumunda bu silahların İsrail’e karşı kullanılmayacağını söylemiştir. 1952 Ağustos ayı ortalarında Bağımsız Subaylar hareketinin iki temsilcisi Amerikan Büyükelçisi Jefferson Caffery ile görüşmeler yapmış ve “Mısır güçsüz bir ulus ve güçlü bir dosta gereksinimi var. ABD’nin bir dost olmasını istiyoruz” demişlerdir. Temsilciler, yapılacak tarımsal ve sosyal reformların komünist etkiye engel olabileceğini söyleyerek Başkan Harry Truman yönetiminin bakış açısını paylaştıklarını ifade etmişlerdir (Rubin, 1982:76-77).

Yeni Mısır yönetiminin ABD’ye sıcak mesajlar verdiği bu dönemde Bağımsız Subaylar’ın ülkede kurduğu rejime ilişkin ilk raporları Washington’a Büyükelçi Caffery yazmıştır. Caffery yazdığı raporla yeni rejimi programdan yoksun, biçimsiz bir yapı olarak nitelmiştir. Bu grubun ortak özelliğinin, bir araya gelen subayların üstlerine duydukları nefret olduğu raporda yer almıştır. ABD, rejimin yeni lideri konumundaki Muhammed Necip’i güçlü ve zeki bir lider olarak görmemekle birlikte bu rejimle dostça ilişkiler kurulabileceği yönünde bir umut da beslemekteydi. Caffery, iyimser bir bakış açısıyla, Mısır’a ülkenin savunulması için etkin ve pahalı olmayan askeri yardımlar yapılmasını da önermiştir (Rubin, 1982:76).

1952 Kasım’ında Truman’ın Savunma Bakan Yardımcısı William Foster, Mısır’ı ziyaret etmiş ve Mısırlı yetkilileri silah yardımını tartışmak üzere ülkesine davet etmiştir. Mısır da - 1960’larda ülkede başbakan olarak da görev yapacak olan ikinci kuşak Bağımsız Subaylar Komitesi üyesi- Ali Sabri’yi bu konuyu görüşmek üzere Washington’a yollamıştır. Ancak bu dönemde yapılan Başkanlık seçimlerinde David D. Eisenhower’ın seçilmesi, Truman’ın görev süresinin dolmasına iki ay kalması ve önemli konularla ilgili kararların yeni hükümetin insiyatifine bırakılması nedeniyle bir sonuca ulaşılamamıştır. Ocak 1953’te ülkesine eli boş dönen Ali Sabri, bu durumdan acı duyduğunu ifade etmiştir. Yıllar sonrasında, o dönemde Bağımsız

² “Nil Vadisi Birliği” projesi, Büyük Britanya yönetimi sonrasında Sudan’ın bağımsızlığının hangi nitelikte olacağı ile ilgili tartışmalarda gündeme gelmiştir. 1950’lerin başında Sudan’ın Mısır’dan ayrı bağımsız bir devlet mi yoksa Büyük Britanya yönetimi sırasında olduğu gibi Mısır’la bütünlük bir yapıda mı olacağı tartışmaları söz konusuydu. Nil Vadisi Birliği’ni Mısır’da Başbakan Mustafa Nahas Paşa savunurken, Sudan’da bağımsızlık sonrası ülkenin ilk başbakanı olacak İsmail al-Azhari aynı görüşteydi. Sudan’da tam bağımsızlık yanlıları olduğu gibi Mısır’la üniter yapı altında birleşmesini ya da bir konfederasyon çatısı altında bir araya gelmeyi savunanlar bulunmaktaydı. Bkz.: (Sidahmed ve Sidahmed, 2005:25-28).

Subaylar içinde yer alan Enver Sedat, bu gelişmeler nedeniyle ABD'nin sözleri ve samimiyeti konusunda kuşkuya düştüklerini söylemiştir (Rubin, 1982:78).

Mısır'ın ABD ile ilişkileri umulan sıcak ortama kavuşmazken, Büyük Britanya ve Mısır 27 Temmuz 1954'te Büyük Britanya'nın Süveyş Kanalı'ndan çekilmesine ilişkin bir mutabakat anlaşması³ ortaya koymuşlardır. Batılılar, bu mutabakatla birlikte Mısır'ın Sovyetler Birliği'ne karşı bir savunma paktı içinde yer alabilmesini daha olası görmeye başlamışlardır. Andlaşmayla Büyük Britanya'nın kanal bölgesini terk etmesi karara bağlanmıştır. Buna karşın, Mısır ya da Arap Birliği devletlerinden birine yapılacak saldırı durumunda kanal bölgesine asker gönderme hakkını elde etmiştir. Andlaşma görüşmelerinin son aşamasında Türkiye de andlaşmanın bir hükmüne dahil edilerek, Türkiye'nin de bir saldırıya uğraması durumunda Büyük Britanya'nın kanala dönme hakkı sağlanmıştır (KCA Vol. IX 1952-54:13701-13704). Bu andlaşmanın ardından, kısa bir süre için, Türkiye ve Mısır'ın birbirlerine daha anlayışlı olabilecekleri yönünde bir izlenim doğmuştur. Ancak bu dönemde Türkiye'nin Mısır'la yakınlaşma çabaları sonuçsuz kalmış ve Mısır'ın Batılı güçlerle bir savunma paktında yer almak istemediği ortaya çıkmıştır.

Büyük Britanya-Mısır Andlaşması'nın imzalanmasıyla ilgili olarak Nasır, 1954 Ağustos'unda bir Amerikan dergisine verdiği röportajda, bağımsız bir Arap bloku oluşmasını ve Batı silahlarını edinmeyi tercih ettiklerini söylemiştir. ABD'nin duyarlılığını bildiklerini ifade ederek yakın gelecekte komünist Pekin rejimini tanımayı düşünmediklerini de belirtmiştir (Rubin, 1982:80-81).

Mısır-Büyük Britanya Andlaşması'nın ardından beklentilerin tersine Mısır'ın Batı'yla ilişkileri düzelme yoluna girmemiştir. Mısır ile Batı'nın arasını birbirini izleyen bir dizi olay açmıştır. Mısır, bu dönemde Türkiye ve Büyük Britanya'nın öncülüğünde bir Ortadoğu savunma projesi biçiminde kurulma aşaması devam eden ve ortaya çıkışıyla "Bağdat Paketi" adını alan girişime karşı çıkan ülkeler arasında yer almıştır. Bağdat Paketi'ne karşı Mısır'ın izlediği olumsuz propaganda, gergin ilişkilerin başlangıcını oluşturmuştur. ABD, Mısır'a yapmak istediği askeri yardımları bir takım koşullara bağlı kılmak istemiş ancak bu koşulları Mısır kabul etmemiştir. Batı'nın önce Asvan Barajı'nı finanse etme önerisini geri çekmesi ve

³ 27 Temmuz 1954 tarihindeki anlaşma, hukuken "*The heads of agreement*" niteliğindedir. Metninde daha sonra imzalanacak asıl andlaşmanın temel konuları özetlenmiş olup, hukuken aslında bağlayıcı olmayan bir mutabakat belgesidir. Bununla birlikte bağlayıcı belge yönündeki ilk adımdır. Taraf temsilcilerin parafe ettiği bu belgeyi esas alan asıl andlaşma ise 19 Ekim 1954 tarihinde "Süveyş Kanalı Üssüne İlişkin Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Mısır Hükümeti Arasındaki Andlaşma" adıyla Kahire'de imzalanmıştır. İki ülke arasındaki kararlı dostluk ve karşılıklı anlayış temelinde bir ilişkinin gerçekleşmesi arzusuyla yapıldığını ifade eden bir girişe sahip andlaşma 13 madde ve eklerinden oluşmaktaydı. Andlaşma için bkz.: (treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1955/TS0067.pdf) (02.05.2017).

sonraki dönemde Fransa ve Büyük Britanya sermayeli Süveyş Kanalı Şirketi'nin ulusallaştırılması kararı Mısır ile Batılı ülkelerin arasını açan başlıca olaylar olmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu bölgesinde güçlü komünist partilerin ve ulusal kurtuluş hareketlerinin bulunmaması Sovyetler Birliği'ni bir süre Ortadoğu sorunlarından uzak tutmuştu. 1955 Şubat'ında Bağdat Paktı'nın kuruluşuyla Ortadoğu'da Sovyetler Birliği etkin bir politika izlemeye karar vermiştir. Paktın kuruluşu ile Ortadoğu ülkeleri ikiye bölünmüş olmaktadır. Sovyetler Birliği pakt dışındaki Arap ülkelerinin Batı ittifakı içine girmelerini önleme çabasıydı. Sovyetler Birliği, iktidarının ilk yıllarında kötülemiş olduğu Nasır'ı desteklemeye başlamıştır. Oysa önceleri Sovyetler Birliği, Mısır'daki ihtilalcileri halkın özgürlüğünü yok etmeye çalışan bir faşist alayı gibi tanıtarak ağır saldırılarda bulunmuştur (Heykel, 1974:30-31). Bununla birlikte, özellikle Sudan'ın Büyük Britanya egemenliğinden kurtarılması ve Bağlantısızlar Hareketi'nin başlangıcı sayılan 1955 Nisan'ındaki Bandung Konferansı'ndaki tutumuyla birlikte Sovyetler Birliği'nin Nasır'a bakışı değişmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği, Ortadoğu'da güçlü ve etkili komünist partilerin olmadığını bildiğinden bu bölgeye yaklaşımı ideolojik olmaktan çok basit güç politikası temeline oturmaya başlamıştır (Sander, 1991:297).

Sovyetler Birliği'nin yaklaşımının ideolojik olmaması, Mısır-Sovyetler Birliği yakınlaşmasını kolaylaştırmıştır. Mısır'ı Sovyetler Birliği'ne yaklaştıran en önemli etkenlerden biri; Sovyetler Birliği'nin Mısır'dan bu ülkenin büyük güçler karşısında tarafsız kalması dışında ayrıca bir bağıllık beklememesiydi (Sharabi, 1962:216).

Mısır-Sovyetler Birliği yakınlaşmasında asıl olarak Stalin sonrası politika değişikliğinin büyük etkisi olmuştur. Sovyetler Birliği, Stalin'in ölümünün ardından Ortadoğu'daki stratejik yaklaşımını değiştirmesine karşın temel hedeflerinde bir değişim olmamıştır. Stalin döneminde stratejik doktrini, emperyalist güçlere bağlı bulunduğunu ileri sürdüğü burjuva hükümetlerine karşı proleter devrim yapılması konusundaki geleneksel komünist çağrı oluşturmaktaydı. Stratejik hedefleri ise, "halk demokrasilerini" kurmak ve bu yolla egemenlik sağlamak oluşturmuştur. Stalin sonrası Sovyet yöneticileri bu doktrini "barış içinde birlikte yaşama" biçiminde değiştirmişlerdir. Yeni yaklaşımda komünist olsun veya olmasın herhangi bir ülkeyle işbirliği yapılmasında, Büyük Britanya ve Fransa'nın Ortadoğu'dan ayrılmasını çabuklaştırdığı ve ABD'yi bölgeden uzak tuttuğu sürece, artık bir sorun bulunmamaktadır (Hurewitz, 1980:91).

Sovyetler Birliği, yeni doktrini çerçevesinde, Nasır'ın Ortadoğu'da canlandırmaya çalıştığı ulusçuluk kampanyasına yardımcı olan bir tutum almıştır. Arap ulusçuluk akımının Ortadoğu'da Batılıların etkinliğini ortadan kaldıracağını düşünen Moskova, Nasır'ı

güçlendirmek için silah satmış, ekonomik ve teknik yardım yapmış, Mısır'ın Batılılarla olan çatışmalarında Kahire'ye diplomatik açıdan ve propaganda bakımından destek çıkmıştır (Ülman, 1958:234).

Nasır'ın temsil ettiği Arap ulusçuluğu sosyalist yönler de taşımaktaydı. Bütün Arapların birleştirilmesine dayanan bu hareket, özünü birbiriyle ilintili üç karşı çıkış noktasında bulmaktadır. Bu hareketin birinci karşı çıkış noktası, Arapça konuşan ülkelerin ayrı ayrı birden çok bağımsız ülkelerden oluşmasıdır. İkinci karşı çıkış noktası, Arap ülkelerinde var olan ekonomik ve toplumsal yapılar ile bazı Arap ülkelerinde var olan siyasi yapılarıdır. Karşı çıkılan son noktayı ise, uluslararası politikanın iki kutuplu durumu oluşturmaktadır. Nasırcı Arap ulusçuluğu bu üç karşı çıkış noktasından gücünü almış ve *Nasırizm* olarak da adlandırılmıştır. Ancak bu adlandırmanın, Arapların kendi ürünü olmayıp bir Batı terimi olduğu da belirtilmelidir (Binder, 1964:198-199).

Mısır'daki yeni rejimin sosyalist olduğu, 1952 devriminden tam on yıl sonra 1962 yılında resmen açıklanmıştır. Rejimin resmi biçimi ile Arap Sosyalizmi olduğu bildirilmiştir. 1961 yılındaki bir açıklamada ise hedeflenen sosyalizmin Marksist sosyalizmden farklı olduğu söylenerek, İslam dininin aslında sosyalist bir din olduğu iddia edilmiştir. Marksist sosyalistler, özellikle Nasır rejiminden önce sürekli baskı görmüşlerdir. Marksist sosyalistlerin bir bölümü 1952 devrimine katılmalarına karşın, devrimi yapan subaylar içindeki sosyalizm karşıtı fraksiyon daha etkili olmuştur. Devrim sonrasında ise, Marksistler zaman zaman baskı altında kalmışlardır (Berkes, 1975:237-238).

Mısır-Sovyetler Birliği yakınlaşmasında aslında teorik temellerden daha çok pratik zorunluluklar etkili olmuştur. Mısır, önce ABD'den silah alımı için zemin yoklamış ancak sonuç alamayınca Sovyetler'e yönelmiştir. 28 Şubat 1955'de İsrail, Gazze Bölgesi'ne büyük bir askeri harekât düzenlemiş ve bu harekâta 50'nin üzerinde Mısırlı subay ve halktan kişi ölmüştür. Bunun üzerine Nasır, ABD'ye ülkesine silah satışı yapılması için başvurmuştur. Ancak gerek Amerikan senatosunun muhalefeti gerek ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in, Nasır'a karşı artmakta olan olumsuz bakış açısı bu girişimi sonuçsuz bırakmıştır (Sharabi, 1962:215).

ABD'nin Mısır'a silah satmamasının nedenlerinden biri de Filistin sorunu nedeniyle Ortadoğu'ya uygulanan silah ambargosudur. ABD, Büyük Britanya ve Fransa 25 Mayıs 1950'de yayınladıkları ortak bir bildiriyle Ortadoğu'ya silah ambargosu uygulamaya başlamışlardır. Üç Batılı devlet, İsrail ile Arap devletleri arasındaki ateşkes anlaşmalarının bölgede ne kadar ince bir denge kurduğunu ve barışın böyle hassas bir dengeye dayanacağı iddiasındaydılar. Batılılar, gerek

İsrail'in gerek Arapların tek kaynak olan Batı'dan silah almadıkça yeni bir serüvene de girişemeyeceklerini ifade etmekteydiler (Armaoğlu, 1991:128).

ABD'nin silah sağlamayı reddetmesi üzerine Mısır, Sovyetler Birliği'ne yönelmiş ve görüşmelere başlamıştır. Silah satışı konusunda Mısır'la Çekoslovakya ayrıca görüşmelerini gizli olarak sürdürürlerken, ABD Dışişleri Bakanı Dulles 30 Ağustos 1955'te yaptığı bir konuşmada, resmi olmayan ancak güvenilir kaynaklardan ABD'nin edindiği bilgiler çerçevesinde Sovyetler Birliği'nin Mısır'a silah sağlamayı önerdiğini söylemiştir (Armaoğlu, 1991:141). Aslında Nasır, ABD'ye silah gereksinimi olduğunu ve bu gereksinimin ABD tarafından karşılanmaması durumunda Sovyetler Birliği'nin böyle bir alışverişe gireceğini net biçimde söylemişti. Daha öncesinde 22 Mayıs 1955 günü Nasır, ABD'nin Kahire Büyükelçisi Henry A. Byroade'u çağırılmış ve Sovyetler Birliği'nden silah konusunda kesin bir öneri aldıklarını bildirmiştir. Byroade, Nasır'ın söylediklerini Washington'a bildirmesine karşın, Dulles, Nasır'ın blöf yaptığına inanmıştır (Heykel, 1974:32-33).

27 Eylül 1955 günü Nasır bir konuşma yaparak, Batılıların Mısır'a silah satmayı reddetmesi üzerine ülkesinin bu durum karşısında Çekoslovakya ile bir andlaşma yaparak bu ülkeden silah satın alacağını açıklamıştır. Nasır, Mısır'ın bu silahların bedelini pamuk ve prinçle ödeyeceğini de açıklamıştır. Bu konuşmanın ardından *U.S. News and World Report* dergisi, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya sızmaya başladığını yazmıştır (Armaoğlu, 1983:497-498).

Mısır'la Sovyetler Birliği arasındaki mutabakatın tepki çekmemesi için alışveriş, Çek-Mısır Andlaşması olarak ortaya konmuştur. Bu silah satışı, artık açıkça, Stalin dönemindeki geleneksel Sovyet politikasının sonlandırılması anlamına gelmekteydi. Oysa, Stalin döneminde Sovyetler Birliği komünist olmayan ülkelere ne ekonomik ne de askeri bir yardım yapmıştı. Sovyetler Birliği, kendi yapmakta olduğu askeri yardımların hiçbir bağlayıcı yanı olmamasıyla övünmekteydi. Sovyetler Birliği, kendisinden askeri yardım alan ülkelere komünist birliğe girmeleri konusunda ısrarcı olmayacağını bildirmiştir. Sovyetler Birliği böylece, ABD'nin "çevreleme/durdurma" politikasına karşı bölgedeki komünist olmayan ülkelerle "barış içinde birlikte yaşama" ilkesini getirdiğini de savunmuştur (Hurewitz, 1980:88).

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Ortadoğu'da ABD'nin çıkarlarına ilişkin hazırladığı 8 Kasım 1955 tarihli Ulusal İstihbarat Tahmin Raporu'nda bu silah alışverişiyle birlikte ABD, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki politikasını köklü biçimde değiştirdiği görüşüne varmaktaydı. Artık bundan sonra bölgede, Sovyetler Birliği'nin, Batı'nın hedefleri ve politikaları ile büyük bir rekabete gireceği raporda öngörülmekteydi (FRUS 1955-57 Vol. XII, 1991:182). Ortadoğu'da Mısır, Sovyetler Birliği ile askeri araç-gereç alımı konusunda anlaşılan ilk ülke

olmuştur. 1955 yılında Mısır'la başlayan bu alışveriş sürecinde diğer bölge ülkelerinin bir bölümü de Mısır'ı izlemiştir. Mısır'ın ardından Suriye ve Yemen de Sovyetler Birliği'nden askeri araç-gereç alımı yapmıştır. ABD açısından bu beklenmedik bir gelişme olmuştur. Çünkü ABD, Sovyetler Birliği'nin komünist olmayan ülkelere araç-gereç vermeyeceğini düşünmekteydi. Ayrıca, ABD yetkilileri, Sovyetler Birliği böyle bir araç-gereç satışı gerçekleştirilmeye olumlu baksa bile, bölgedeki komünist olmayan bir devletin ortaya çıkacak politik risklerden kaçınma düşüncesiyle böyle bir alışverişe girmeyeceğini sanmaktaydı (Hurewitz, 1980:86).

Mısır ile Çekoslovakya arasında gerçekleştirilen silah alışverişi karşısında gerek Büyük Britanya gerek ABD verilecek sert bir tepkinin kendileri açısından ters sonuçlara yol açabileceğini ve bu ülkeyi tamamen Sovyetler Birliği'nin güdümüne sokabileceğini düşünmüşlerdir. Türkiye ise Mısır'ın silah alışverişine girmesinin ardından ABD'nin sert tepki vermemesinden rahatsız olmuştur. Türkiye böylece Ortadoğu'nun Sovyet etkisine girdiğini savunmuştur (Sever, 1997:147). Türkiye, kuzey komşusu Sovyetler Birliği'nin etkisini bölgede güçlendirmesinden doğal olarak Batılı ülkelere göre daha büyük bir kaygı gütmüştür.

II. Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Kararı ve Nedeni

Süveyş Kanalı, Akdeniz ve Kızıldeniz'i birbirine bağlayan özellikle o dönem için Büyük Britanya için yaşamsal öneme sahip bir su yoludur. Günümüzde Süveyş Kanalı'nın birbirine bağladığı Akdeniz ve Kızıldeniz'i birbirine bağlama düşüncesi çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Eski Mısır hükümdarları, Nil ırmağı aracılığıyla iki denizi birbirine bağlamayı düşünmüşlerdi. 17. yüzyılda Fransızlar, Nil ırmağını kullanmadan bu iki denizin birbirine bağlanmasına ilişkin bir projeyi Osmanlı İmparatorluğu'na sunmuşlardır (Şenuyar, 1968:48-49).

Akdeniz ve Kızıldeniz'i birleştirmek konusu, 1798'de Napolyon'un Mısır seferi dolayısıyla ciddi biçimde ele alınmıştır. Napolyon'un Mısır'a götürdüğü mühendisler konuyla ilgili etüt çalışmaları yapmışlardır. 1846'da gene Fransızlar tarafından bir proje geliştirilmişse de somut bir ilerleme olmamıştır. Sait Paşa'nın Mısır Hidivi olmasıyla Paşa'nın yakın arkadaşı Fransız mühendis Ferdinand de Lesseps tarafından konu, 1854'te tekrar gündeme getirilmiş ve 30 Kasım 1854'te kendisine bir imtiyaz verilerek "*La Compagnie Universelle de Canal Maritime de Suez*" adlı şirket ortaya çıkmıştır. Çeşitli yeni teknik projelerin geliştirilmesi sonucu Hidiv tarafından Fransız mühendise 5 Ocak 1856'da yeni bir imtiyaz verilmiştir. İmtiyazın 99 yıllık olması ve sürenin sonunda kanal tesislerinin Mısır Devleti'ne geçmesi öngörülmekteydi. 1858'de inşasına başlanan ve 1869'da tamamlanarak açılan Süveyş

Kanalı uluslararası bir nitelikte ve bütün devletlerin gemilerine açıktı. Kanalın hisse senetlerini ise %52 oranında Fransızlar, %44 oranında Mısır hazinesi ve geri kalanı da bizzat Hidiv satın almıştır. Ancak Sait Paşa'dan sonra Hidiv olan İsmail Paşa para gereksinimi nedeniyle kanal hisse senetlerini Büyük Britanya hükümetine satmış ve böylece bu ülke de Kanal'ın % 42'lik payına sahip olmuştur (Gökdeniz, 1959:1-3).

1875'de Mısır hükümetinden, Süveyş Kanalı Şirketi hisselerini satın alarak bu şirkete ortak olan Büyük Britanya, 1882'de Osmanlı toprağı olan Mısır'ı işgal edince Kanal üzerindeki etkisi daha da güçlenmiştir. Kanal'ın açıldığı günden başlayarak, Süveyş Kanalı'nda "serbest geçiş"⁴ ilkesi uygulanmıştır. Büyük Britanya'nın Mısır'ı işgali, bu ilkenin uygulanması açısından diğer devletleri kaygılandırınca 29 Ekim 1888'de İstanbul'da uluslararası bir andlaşma⁵ imzalanmıştır (Armaoğlu, 1983:492-493).

Süveyş Kanalı 80 yılı aşkın bir süre boyunca Büyük Britanya ve Fransa sermayeli şirket tarafından işletilmiştir. Mısır'ın bağımsızlığının ardından zaman zaman kanalın ulusallaştırılması düşüncesi dile getirilmişse de uluslararası ortam ne siyaseten ne de hukuken buna müsait olmamıştır. Süveyş Kanalı'nı ulusallaştırmasına giden asıl yolu ise Nil ırmağı üzerindeki Asvan Barajı'nın inşasının finansmanı sorunu açmıştır

Göreve gelmesiyle birlikte ekonomik açıdan Mısır'ın kalkındırılmasını hedefleyen Nasır, bu amaçla Nil ırmağı üzerinde Asvan barajını inşa etmeye karar vermiştir. Ancak bu projenin gerçekleşebilmesi geniş çaplı bir dış kredi ve sermaye gerektirmekteydi. Daha önceleri salt sulama amacıyla çeşitli projelerin gerçekleştirildiği Asvan'da II. Dünya Savaşı öncesinde bir baraj bulunmaktaydı. Ancak bu barajdan salt sulama amacıyla yararlanılmakta, elektrik enerjisi için kullanılmamaktaydı (Aydemir, 1961:9-12). Mısır Maliye Bakanı, 1955 yılı sonlarına doğru ABD'ye bir ziyarette bulunmuş ve bu ziyaretten kısa bir süre sonra 17 Aralık 1955'te de Washington'dan bir açıklama yapılmıştır. Açıklamada ABD ve Büyük Britanya'nın barajı ortak finansmanının önerildiği duyurulmuştur (KCA Vol. X 1955-56:14620).

Asvan Barajı'nın kimin tarafından inşa edileceği sorunu, Mısır'ın politik durum ve tutumuyla yakın bir bağlantı taşımaktaydı. Bu tutum diğer ülkeleri de etkileyebilecek nitelikteydi. Çünkü Mısır'ın, Arap dünyası ve Asya-Afrika Devletleri bloku içinde oynamakta

⁴ Her devletin serbestçe girip yararlanabileceği deniz alanının kullanılması ilkesi. Bkz: (Sur,2006-295-296).

⁵ Andlaşma; Almanya, Avusturya-Macaristan, Büyük Britanya, Fransa, Hollanda, İtalya, İspanya, Rusya ve Türkiye (Andlaşmada hem "Türkiye" hem de "Osmanlı" ifadesi geçmektedir) arasında imzalanmıştır. Andlaşmanın 1. Maddesinde hangi ülkenin bayrağını taşırsa taşısin kanalın her zaman tüm savaş ve ticaret gemilerine açık olacağı belirtilmektedir. Andlaşmanın yine aynı maddesinin 2.fıkrasında kanalın serbest kullanımına tarafların müdahale etmeyeceklerini taahhüt ettikleri belirtilmektedir. 3. Fıkırada da kanal üzerinde bir abluka uygulanamayacağı hükmü konmuştur. Dolayısıyla ilk maddede tüm bu hükümler "geçiş serbestisi" ilkesini açıkça ortaya koymaktadır. Andlaşmanın tam metni için bkz.: (<http://loveman.sdsu.edu/docs/1888ConstantinopleConventionon.pdf>) (06.06.2017) .

olduğu önemli rol ve onun Doğu ya da Batı'ya yaklaşması ya da tarafsız ve bağımsız kalabilmesi özel bir önem taşımakta olup Soğuk Savaş'ın gelişmesine derin etkiler yapabilecek konumdaydı. Mısır, barajın yapımı için gerekli sermayeyi, makineleri, araç-gereçleri ve uzmanları Batılı devletlerden biri ya da birkaçından sağlayabileceği gibi Sovyetler Birliği'nden de alabileceğini düşünmekteydi (Akşin, 1960:130).

Gerek ABD gerek Büyük Britanya barajı yapımını finanse ederek Mısır ile ilişkilerini iyileştirebileceklerini ummaktaydılar. Ancak bu arada Nasır, Sovyetler Birliği'nden daha iyi bir öneri gelebilir umuduyla Batılı ülkelerin önerisini beklemeye almıştır. ABD ve Büyük Britanya'nın Asvan Barajını finanse önerisi, Nasır'ın Bağdat Paketi'ne karşı olumsuz politikasını ve Sovyet Bloğuyla temasını önleyememiştir. Nasır'ın bu barajı finanse etmek için aynı zamanda Sovyetler Birliği ile pazarlık yaptığı bilinmekte olup bu durum Batı'da hayal kırıklığı yaratmaktaydı (Gönlübol vd., 1996:279). Bu arada 1956 Mayıs'ında, Nasır'ın Tayvan'daki Çan-Kay-Şek rejimini tanımdan vazgeçerek onun yerine komünist Çin'i tanımayaya başlaması Washington'un Nasır'la ilgili hayal kırıklığını derinleştirmiştir (Grogin, 2001:192). Aslında, Nasır'ın komünist Çin'i tanıma nedeni, Sovyetler Birliği ile kuşkularından kaynaklanmaktadır. Mısır, Sovyetler Birliği'nin de ülkesine yönelik Batılı devletlerin silah ambargosuna katılma olasılığını düşünerek Pekin rejimini tanımıştır. Anlaşılan Nasır, silah alışverişlerinde Sovyet blokunun da bir seçenek olmaktan çıkması durumunda Pekin'i alternatif olarak bir köşede tutmak istemiştir (Calvocoressi, 1987:213).

Mısır'la ilgili olarak duyduğu hayal kırıklarına karşın ABD hükümeti Haziran 1956'da, Nasır'ın Asvan Barajı'nın yapımı için gereksinim duyduğu krediyi bu ülkeye sağlayacağını resmen bildirmiştir. Ancak bu sırada Amerikan Senatosu kendi izni olmadan Asvan Barajı için herhangi bir kredi açılmaması kararını almıştır (Armaoğlu, 1983:498).

Mısır'ın 1956 Mayıs'ında Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurması Amerikan kamuoyunda ve özellikle Kongre'de Mısır karşıtı bir havanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler karşısında 19-20 Temmuz 1956'da ABD ve Büyük Britanya hükümetleri, Asvan Barajı ile ilgili olarak verdikleri öneriyi geri aldıklarını açıklamışlardır (KCA Vol. X 1955-56:14991).

ABD'nin 1956 Temmuz'unda Asvan Barajı'nın finansmanından vazgeçmesi, Kongre'nin yönetim üzerindeki etkisini gösteren dış politika alanındaki tipik örneklerden birini oluşturmuştur. ABD'nin böyle bir politika değişikliğine gitmesinin en büyük nedeni Kongre'nin bu konuya muhalefetidir (Nelson, 1987:55). Kongre içinde baraj finansmanına olumsuz tutum takınılmasının nedenlerinin başında, ABD'li pamuk üreten bölgelerin temsilcilerinin konuya muhalif yaklaşımları gelmekteydi. ABD'li üreticiler, Mısır'da sulama

olanaklarının artmasıyla birlikte, dış pazarlarda Mısır pamuğunun Amerikan pamuğuyla rekabet etmeye başlamasından çekinmekteydiler (Calvocoressi, 1987:223).

Mısır, Batılı ülkelerin Asvan Barajı'nın finansman önerisini geri çekmeleri üzerine barajın yapımına yönelik olarak Süveyş Kanalı'nın 26 Temmuz 1954 tarihinde ulusallaştırılması kararını⁶ duyurmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası eski sömürge olan yeni bağımsız devletlerin yalnızca siyasal bağımsızlıklarını kazanması bu ülkelerde yeterli görülmemektedir. Bağımsızlıklarını kazanan yeni ülkelerin ekonomik anlamda da ayakta kalabilmek ve kendi doğal kaynak ve zenginliklerine sahip çıkma konusunda çaba ve arayışlara⁷ girmişlerdir. Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı ulusallaştırması da bunun en önde gelen ilk örneği olmuştur.

26 Temmuz 1956'da Mısır'ın Süveyş Kanal Şirketi'ni ulusallaştırmasıyla Batılı ülkeler bakımından stratejik düzeyde büyük bir olumsuz etki ortaya çıkmıştır. Batılı devletler için bu karar, Akdeniz'deki dengenin aleyhlerine bozulması ve Uzakdoğu ile bağlantılarının sağlanmasının sekteye uğraması anlamına gelmiştir. Politik önemi dışında bu karar, petrol taşımacılığında da büyük bir değişikliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Krizden önce, Avrupa petrol gereksiniminin %75'i Ortadoğu'dan sağlanmakta ve bunun % 50'si Süveyş Kanalı'ndan geçmekteydi. Büyük Britanya ise petrol gereksiniminin % 85'ini Süveyş Kanalı yolu ile sağlamaktaydı. Kararla birlikte büyük bir petrol bunalımının da kapısı açılmış olmaktadır. Batılı ülkeler bunalımı aşmak için Batı yarıkürenin petrolüne yönelmişler, bu da petrol fiyatlarının o dönem için yükselmesine neden olmuştur (Taşhan, 1973:14). Ayrıca, başta Büyük Britanya olmak üzere, Mısır'ın kanal üzerindeki tam egemenliğinin ortaya çıkacak olması Batılı devletleri siyasi ve askeri açıdan kaygılandırmıştır.

III. Süveyş Kanalı Bunalımının Ortaya Çıkışı, Tırmanması ve Çözümü

Kanalın ulusallaştırılmasından yalnızca bir gün sonra, Büyük Britanya hükümeti askeri bir operasyon yapılması konusunda gizli bir planın hazırlığına başlamıştır. Bu çerçevede,

⁶ Süveyş Kanalı şirketinin ulusallaştırılması kararı, bizzat Nasır tarafından, Mısır iç hukukundan kaynaklanan hükümler işletilerek bir Başkanlık Kararnamesi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Toplam altı maddeden oluşan kararname ile kanal şirketi ulusallaştırılmıştır. Kararnamenin 1. Maddesi ile şirketin tüm hakları, aktifi ve pasifiyle ulusun varlığı haline getirildiği ve şirketin mevcut idare organlarının feshedildiği hükmü getirilmiştir. Kanalın idaresinin, kararnamenin 2. Maddesinde Mısır Ticaret Bakanlığı'na bağlı tüzel kişiliğe sahip bir kuruluş tarafından üstleneceği belirtilmiştir. 1. Maddede, ayrıca, şirket hissedarlarına, Paris borsasında işlem gören şirket hisselerinin kapanış değeri üzerinden ödeme yapılacağı hükmü konmuştur (Zinner, 1957:289-291).

⁷ Sömürgeleikten kurtulan ülkelerin kendi zenginliklerine sahip çıkma konusunda hukuki girişimleri önem taşımaktadır. Nitekim 21.12.1952 Tarih ve 626 (VII) sayılı "Doğal Kaynakların ve Zenginliklerin Serbestçe İşletilmesi Hakkı" adlı BM Genel Kurulu Kararı, uluslararası hukuka egemenlik hakkının özel bir görünümünü sunması bakımından önemlidir (Pazarıcı, 1989:25). "Az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmalarının evrensel barışın korunmasında bir gereklilik olduğu göz önde tutularak; halkların kendi doğal kaynaklarını kullanması ve tüketmelerinin egemenliğin doğasında bulunduğu" hatırlatılması, söz konusu kararda bir giriş ifadesi olarak yer almaktadır. Kararda, üye devletlerin kendi ilerlemeleri ve ekonomik kalkınmaları için doğal kaynaklarını ve zenginliklerini arzu ettikleri biçimde özgürce kullanabilecekleri hükmü konmakta ve daha ötesinde de tüm üye devletlerin bu hakkın kullanımını engelleyebilecek doğrudan ya da dolaylı eylemlerden kaçınmasını tavsiye etmektedir Bkz.: (<https://documents.un.org/prod/ods.nsf/home.xsp>) . (12.04.2017).

Mısır'a saldırarak kanal bölgesinin ele geçirilmesi ve Kahire'nin, kanalın uluslararası statüsünü kabul etmeye zorlanması kararına varılmıştır. Kanalın uluslararası statüye kavuşturularak, burada sürekli biçimde serbest geçişin sağlanması, Büyük Britanya'nın kendi açısından meşru gerekçesini oluşturmaktaydı (Grogin, 2001:193).

ABD ise, Büyük Britanya'nın tersine, kanalın Mısır tarafından ulusallaştırılması kararının ilk anlarından itibaren ortada bir savaş nedeni olmadığını ifade etmiştir. Eisenhower, bunalım sırasında Büyük Britanya Başbakanı Anthony Eden'e ABD'nin bu görüşünü çeşitli kereler bildirmiştir. Ayrıca ABD, Nasır'ın güç kullanılarak görevden uzaklaştırılmasının da karşındaydı. Bununla birlikte, Eisenhower, Dışişleri Bakanı Dulles'ı sorunun barışçı yollardan çözümü bakımından Büyük Britanya'ya yardımcı olması konusunda görevlendirmiştir. Bu görev üzerine Dulles, Londra'ya ziyarette bulunmuştur (Grogin, 2001:193-194). ABD, Büyük Britanya'nın Mısır'a yönelik askeri bir harekâta girişmesinin Batı'nın Ortadoğu'daki itibarını bütünüyle azaltacağı düşüncesini taşımaktaydı.

ABD ve Büyük Britanya yetkilileri krize diplomatik çözüm bulmak amacıyla 16 Ağustos 1956'da Londra'da uluslararası bir konferans düzenlenmesi konusunda anlaşmışlardır. Sonuçta konferans düzenlenmiş ve 22 ülke katılmıştır. Mısır davet edilmesine karşın gelmemiştir. ABD konferansta, 1888 Andlaşması'nın yerini alacak yeni bir andlaşmanın yapılması konusunda Mısır'la görüşmeler yapılmasını önermiştir (KCA Vol. X 1955-56:15041-15045).

Büyük Britanya Başbakanı Eden, Mısır'ı 16 Ağustos'ta Londra'da toplanacak olan konferansa 3 Ağustos tarihinde davet etmiştir. Nasır aynı akşam, Kahire'deki Sovyet diplomatik temsilcisiyle uzun ve gizli bir görüşme yapmıştır. Birkaç gün sonra da, Sovyet filosunun 16 Ağustos'ta İskenderiye'yi ziyaret edeceği haberi yayılmıştır. Bu görüşmenin yapıldığı tarihte ABD Dışişleri Bakanı Dulles, Mısır'a karşı girişilecek bir askeri harekâta taraftar olmadığını ve katılmayacaklarını bildirmiştir. ABD, gerek seçim arifesindeki bir ortam içinde olmasından gerek Sovyetler Birliği'nin de çatışmanın içine girme olasılığından çekinmesi nedeniyle böyle bir harekâti kesinlikle kendi çıkarına görmemekteydi. Zaten aynı günlerde kanaldan geçen bir Amerikan gemisi Mısır'a kanal geçiş parası ödemiştir. Böylece kanal yönetiminin artık Mısır'da olduğunu ABD fiilen kabul etmiş olmaktadır (Gökdeniz, 1959:10).

Süveyş Kanalı sorununu görüşmek üzere 16 Ağustos'ta Londra'da 22 devletin katılımı ile toplantı yapılmıştır. Toplantıya Mısır katılmamıştır. Toplantıda ABD Dışişleri Bakanı Dulles, "Dulles Planı" olarak anılan üç önemli öneri getirmiştir: 1) Kanal hiçbir sınırlama olmaksızın her devlet tarafından kullanılmalıdır, 2) Mısır hükümetine adaletli bir gelir sağlanmalıdır, 3) Kanal Şirketi'ne adaletli bir tazminat verilmelidir (KCA Vol. X 1955-56:15049). Dulles'in önerilerinden ABD'nin önceliğinin kanaldaki serbest geçiş rejiminin

devamı olduğu anlaşılmaktadır. Bu önerilerden, ABD'nin ulusallaştırma kararına karşı çıkmadığı da ortaya konmuş olmaktadır.

Konferansın sonuna doğru Etiyopya, İran, Pakistan ve Türkiye, Dulles Planı'nın iki noktada düzeltilmesi gereğini içeren bir önerge sunmuşlardır. Buna göre, “şirkete ulusallaştırma nedeniyle tazminat ödenmesi, kararda bir madde olarak değil girişte bir dilek olarak ifade edilmelidir.” Önergeye göre ikinci değişiklik noktası ise, yeni kurulacak kanal düzeninin ve yönetiminin, “Mısır'ın egemenlik haklarına kesinlikle zarar getirmeyecek” biçimde olması gerektiğinin kararda açıklıkla yer almasıdır. Bu değişiklik önermeleri katılan devletlerin çoğu tarafından benimsenmiştir. Böylece, ABD'nin ortaya koyduğu “Dulles Planı”, bu dört ülkenin verdiği değişiklik önermeleriyle birlikte yeni bir biçim kazanmış ve bu nedenle “beş devlet planı” olarak anılmaya başlanmıştır. 23 Ağustos tarihinde sona eren konferansa katılan devletlerin çoğu, “beş devlet planı”nın Mısır'a sunulması ve kabul edilen plan çerçevesinde Mısır'la bir anlaşma girişiminin başlatılmasını kararlaştırmışlardır. Bazı ülkeler ise bu plana karşı çıkarak kanalın kayıtsız ve koşulsuz bir biçimde Mısır'ın egemenliği altında bırakılmasını savunmuşlardır⁸ (KCA Vol. X 1955-56:15049-15055).

“Beş Devlet Planı”nın Mısır'a sunulmasına ilişkin olarak konferansta beşli bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonda yer alan devletler; ABD, Avustralya, Etiyopya, İran ve İsveç'ti. Komisyon'un başkanlığını Avustralya Başbakanı Robert Menzies üstlenmiş ve Eylül'ün ilk haftasında komisyon, Kahire'de Mısır yöneticilerine “beş devlet planı”nı sunmuşlardır. Ancak, Mısır öneriyi kabul etmemiştir. Konferansa katılan ve öneriyi kabul eden 18 ülke konuyla ilgili olarak 19-22 Eylül 1956 tarihlerinde Londra'da bir kez daha toplanmışlardır. Konferansta yapılan görüşmelerin sonunda “Süveyş Kanalını Kullananlar Birliği” adıyla bir örgütün kurulmasına karar verilmiştir. 1 Ekim 1956'da 18 devletin Londra'daki Büyükelçileri biraraya gelmişlerdir ve sonuçta planlanan örgüt kurulmuştur. Bununla birlikte Etiyopya, Japonya ve Pakistan birliğe üye olmaktan kaçınmışlardır. Türkiye ise, Dışişleri Bakanlığı'nın ilan ettiği bir bildiri ile “Süveyş Kanalını Kullananlar Birliği”ne üye olacağını ve Birlik amaçlarının gerçekleşmesine çalışacağını açıklamıştır (KCA Vol. X 1955-56:15125-15130).

Süveyş bunalımını çözüme yönünde diplomatik çözümler arayışları sürerken, bunun başarısızlığa uğrama olasılığını dikkate alarak, Büyük Britanya bir yandan da askeri planlar yapmaya devam etmiştir. Bunalım sırasında Eisenhower, Fransa ve Büyük Britanya birliklerinin Mısır'a yapacağı bir müdahalenin karşısında yer alacağı yönünde görüşler

⁸ “Beş Devlet Planı” olarak adlandırılan tasarıyı kabul eden devletler şunlardır: ABD, Avustralya, Büyük Britanya, Danimarka, Etiyopya, Fransa, Federal Almanya, İran, İspanya, İsveç, İtalya, Japonya, Hollanda, Norveç, Pakistan, Portekiz, Türkiye ve Yeni Zelanda. Konferans katılımcısı devletlerden karşı çıkanlar ise, Endonezya, Hindistan, Seylan ve Sovyetler Birliği'dir.

belirtmiştir. Nasır'ın kesinlikle karşısında yer almasına karşın, Eisenhower, Büyük Britanya ve Fransa'nın olası bir müdahalesini onaylanamaz bulmaktaydı. Böyle bir girişimin bölgeye Sovyet sızmasını artıracığını düşünen Eisenhower, 1956 Eylül'ünde Büyük Britanya Başbakanı Eden'e güç kullanmanın bölgede tehlikeli durumu yoğun biçimde artıracığını söylemiştir (Saunders,1985:101). ABD, kanalın ulusallaştırılması sorununu kanalın hissedar ülkeleri olan Büyük Britanya ve Fransa'nın tersine, bir uluslararası hukuk sorunu olarak görmemiştir. Kanal şirketinin kuruluş ve çalışmasının Mısır hukuku çerçevesinde olduğunu, ulusallaştırmanın da bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur (FRUS 1955-57 Vol. VI, 1990:16).

Süveyş Kanalı sorununun çözümü yolunda düzenlenen konferanslarda alınan kararlarla ortaya çıkan önerilerin Mısır tarafından reddedilmesiyle, Kanal şirketinin eski ortakları olan Fransa ve Büyük Britanya büyük bir kaygıya kapılmışlardır. Bu iki devlet ABD'nin soğukkanlı davranış çağrılarına karşın Mısır'a askeri bir müdahalenin yollarını araştırmaya başlamışlar ve bu ülkeye askeri bir müdahale düzenlemek için İsrail'le gizlice anlaşmışlardır (Gönlübol vd., 1996:279-282).

Büyük Britanya'nın askeri seçeneği baştan beri düşünmesine karşın Fransa'nın da, Londra ile birlikte yapılacak bir askeri operasyona karar vermesinde Cezayir olaylarının da etkisi olmuştur. Nasır'ın, Cezayir'deki ayaklanmaya destek vermesi nedeniyle Fransa'nın Mısır'a bakışındaki olumsuzluk artmıştır (Grogin, 2001:192). Fransa da, Büyük Britanya gibi, askeri seçeneği benimseyen bir havaya girmiştir. Fransa Dışişleri Bakanı Christian Pineau; Nasır'ın Kanal bölgesinde egemenliğini ilan etmesini Hitler'in II. Dünya Savaşı öncesi Ren Bölgesi'ni işgal edişine benzeterek Nasır'ın tutumunu zorbalık olarak nitelendirmiştir. Kanalın ulusallaştırılması sonrası Pineau, Büyük Britanya ve Fransa'nın bir askeri harekât düşündüğünü saklamamıştır. Fransa Dışişleri Bakanı, askeri seçeneğin denenmesi durumunda Sovyetler Birliği'nin Mısır'ı korumak için karşı atağa geçemeyeceğini de belirtmiştir (FRUS 1955-57 Vol. XVI, 1990:8).

Fransa ayrıca, 1954'te patlak veren Cezayir Ayaklanması'nın Kahire'den başlatılıp desteklendiğine inandığı için, Mısır'ın olabildiğince zayıflatılması düşüncesine girmiştir. Fransa bu arada, İsrail'le on yıldan uzun süre sürecek bir anlaşma imzalamıştır. Söz konusu anlaşmayla atıfla, burada yer alan gizli bir maddeyle Fransa'nın İsrail'e silah satmaya söz verdiği yönünde iddialar da o dönemde gündeme getirilmiştir (Mansfield, 1975:149).

22-24 Ekim 1956 tarihlerinde Paris'in bir banliyösü olan Sevres'de Büyük Britanya, Fransa ve İsrail yetkilileri gizli görüşmeler yapmışlardır. Süveyş sorununu çözme yönünde düzenlenen konferanslardan kendi açılarından uygun bir çözüm çıkmaması üzerine Büyük

Britanya, bir yandan Ekim 1956'da BM Güvenlik Konseyi'ne başvururken diğer yandan Fransa ile birlikte gizli hazırlıklara girişmiştir. Büyük Britanya, Fransa ve İsrail yetkililerinin planına göre; İsrail, Mısır'a saldırarak arkasından patlayacak çatışma gerekçesini öne sürecek Büyük Britanya ve Fransa, kanal bölgesine müdahale edecekti. Plan uygulamaya konmuş ve 26 Ekim 1956'da İsrail Mısır'a saldırarak işgal harekâtı başlatmıştır. (Grogin, 2001:195).

İsrail'in Mısır'ı işgali ile birlikte ABD harekete geçerek BM Güvenlik Konseyi'ne bir mektup yollamıştır. Mektupta, İsrail'in Mısır'la yaptığı ateşkes anlaşmasını bozduğunu ve Mısır topraklarına hukuk dışı olarak girdiğini belirterek bu hareketin önlenmesi için gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir. ABD'nin bu girişimi üzerine Güvenlik Konseyi, 30 Ekim-1 Kasım tarihleri arasında Mısır ve İsrail temsilcilerinin katılımı ile sorunu incelemiştir (Gönlübol ve Ülman, 1961:144).

ABD'nin çağrısı üzerine konuyu görüşmek üzere toplanmış bulunan BM, konuyu Güvenlik Konseyi bünyesine taşımıştır. Mısır, Konsey'den Büyük Britanya ve Fransa'nın işgal hareketinin durdurulmasını istemiştir. Mısır bu talebini ilettiği sırada ABD'nin 30 Ekim'de Konsey'e sunduğu derhal ateşkes ilan edilerek İsrail güçlerinin ateşkes hattının gerisine çekilmesi ve bölgede güç kullanmaktan kaçınmasına ilişkin önergesi, Büyük Britanya ve Fransa'nın vetosu yüzünden sonuca ulaşamamıştır. (Gönlübol ve Ülman, 1961:144-145).

Birleşmiş Milletler bünyesinde İsrail'in işgali önlenmeye çalışılırken, Büyük Britanya ve Fransa, kanal bölgesine müdahale etmek üzere hazırladıkları gizli planı devreye sokmuşlardır. Buna göre, 30 Ekim 1956'da Büyük Britanya ve Fransa, Mısır ve İsrail'e bir ultimatoma vermişlerdir. Ültimatoda ateşkes ilan edilerek tarafların birliklerini Süveyş Kanalı bölgesinden çekmesi ve bu alanda Büyük Britanya ve Fransa güçlerinin devriye gezmesine imkân tanınması isteği yer almaktaydı. Ültimatoma Mısır tarafından dikkate alınmamış ve 31 Ekim'de ultimatoma veren iki ülke Süveyş Kanalı bölgesini işgale başlamıştır (White, 2009:49).

Büyük Britanya ve Fransa'nın vetoları yüzünden Güvenlik Konseyi'nden bir sonuç alınamaması üzerine, Yugoslavya'nın girişimiyle sorun Genel Kurul gündemine taşınmıştır. Yugoslavya'nın girişimi sonucu BM Genel Sekreteri, üye devletleri olağanüstü Genel Kurul toplantısına çağırmıştır. Bu, BM Genel Kurulu'nun yaptığı ilk olağanüstü toplantı olmuştur. BM Genel Sekreteri, toplantıların ilk günü olan 1 Kasım tarihinde bir önerge sunmuştur. Önerge, 2 Kasım tarihinde beş aleyhte (Avustralya, Büyük Britanya, Fransa, İsrail, Yeni Zelanda), altı çekimser (Belçika, Hollanda, Güney Afrika Birliği, Kanada, Laos, Portekiz) oya karşılık altmışdört olumlu oyla kabul edilmiştir. Önergeyle; çatışmaya karışan bütün devletlerin derhal ateşkese gitmeleri, ateşkes anlaşmalarına taraf olan devletlerin ateşkes

hattının gerisine çekilerek bu anlaşmaların koşullarına uymaları ve Süveyş Kanalı'nın yeniden ulaşımına açılması için gerekli önlemlerin alınması istenmiştir (Gönlübol ve Ülman, 1961:145).

ABD ve Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş dönemindeki ender anlaşmalarından birini göstererek BM'de bu saldırıya karşı net bir tavır sergilemişlerdir. İki süper gücün kesin tavrı karşısında önce Büyük Britanya ateşkes ilan etmiş ve 6 Kasım'da kuvvetlerinin geri çekildiğini açıklamıştır. Fransa da bir süre sonra aynı yönde bir davranış sergilemiş ve Aralık ayında geri çekilme işlemi tamamlanmıştır (Sander, 1991:239).

Büyük Britanya ve Fransa'nın işgal eylemi karşısında ABD büyük bir sürpriz yaparak, Sovyetler Birliği ile beraber davranmaya başlamış ve Büyük Britanya'nın kanaldan çekilmesi yönünde ikna yönünde aktif rol oynamıştır. Büyük bir sürpriz içerisinde beraber hareket eden ABD ve Sovyetler Birliği, Büyük Britanya ile Fransa'yı kınamışlardır. ABD özellikle bir Batılı devlet olarak bölgede eski sömürgeci ülkelerle bir tutulmaktan çekinmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Dulles, o sırada "ülkenin politikasını eski güçlerin çıkarlarının savunulmasıyla özdeşleştirmeyi reddettiğini" de belirtmiştir (Ferro, 2002:528). ABD'nin Fransa ve Büyük Britanya güçlerinin bölgeye müdahalesine karşı çıkışında önemli bir diğer nedeni ise, ABD'nin Ortadoğu bölgesinde Fransa ve Büyük Britanya'nın yeniden bağımsız bir rol oynayabileceklerini ortaya koymalarından duyduğu rahatsızlık oluşturmaktadır. Müdahaleden henüz bir hafta önce Eisenhower, ABD hükümeti içinden gelen, Nasır'ı devirme önerilerine de karşı çıkmıştır. Eisenhower, Nasır'ın 1956'da yeniden seçilip seçilemeyeceğinin netleşmesine kadar beklemek gerektiğine inanmaktaydı (Chomsky, 2003:301-302).

Türkiye'nin yaptığı çeşitli açıklamalar ve Süveyş Sorunu karşısında Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun özellikle 17 Kasım 1956'da verdiği demeç, Türkiye'nin bölgedeki Batı politikasına bağlılığını göstermesi bakımından önemlidir. Zorlu, "Ortadoğu devletlerinin güvenliği, Bağdat Paktı ve NATO gibi kolektif güvenlik sistemlerine bağlanmakta yatmaktadır. Eğer Ortadoğu devletleri Bağdat Paktı'na girmiş olsalardı bugünkü durum ortaya çıkmazdı. İngiliz ve Fransız müdahalesi Mısır ve İsrail arasındaki çarpışmayı durdurması açısından bir amaca hizmet etmiş bulunmaktadır" demekteydi (Sander, 1979:147). Zaten, Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı ulusallaştırma kararını almasının ardından Türkiye, karara olumsuz bir tepki vererek Büyük Britanya ile birlikte kararı kınamıştır. Türkiye, Süveyş Bunalımı'nda gelişen olayları Nasır ulusçuluğunun bir sonucundan çok, bir komünist oyunu olarak algıladığını dile getirmiştir. Türkiye'nin, Boğazlar konusunda uluslararası statüye karşı çıkıp Montreux'de ulusal egemenlik hakkını sağlamış bir ülke olmasına karşın, Süveyş Bunalımı ile ilgili olarak toplanan Londra Konferansı sonrasında kurulması kararlaştırılan "Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği"ne katılarak Batı'nın yanında

yer alması hem Arapların hem de Bağlantısızlar Hareketi'nin gözünde bu ülkenin Batıcı kimliğini pekiştirmiştir (Kut, 1991:13).

Süveyş Bunalımının ortaya çıkışı, daha henüz kuruluşunun ilk yılında bulunan bölgesel savunma örgütü Bağdat Paktı'nda da sıkıntılara yol açmış ve Büyük Britanya'nın bunalım karşısındaki tutumu büyük huzursuzluk yaratmıştır. Büyük Britanya ve Fransa'nın Mısır'a asker çıkarmasıyla bunalımın boyutlarının büyümesi Bağdat Paktı üyeleri arasında huzursuzluğu daha da artırmıştır. İran Şahı'nın Pakistan Başbakanı'yla görüşmesi sonucunda, Büyük Britanya dışındaki dört üye, İran tarafından Tahran'da bir toplantıya çağırılmıştır. Ortadoğu'daki gelişmeleri değerlendirmek üzere Bağdat Paktı'nın Büyük Britanya dışındaki bölgedeki üye ülkelerinin Başbakanları 7 Kasım'da Tahran'da toplanmışlardır. Görüşmelerin sonunda yayımlanan ortak bildiriye, Mısır'ın egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına uygun davranılması istenmiştir. Ayrıca bildiriye Filistin'in 1947 yılındaki bölünme kararına göndermede bulunularak tarafların bu çerçevede bir andlaşma görüşmesine girişebileceği belirtilmiştir (KCA Vol. X 1955- 56:15230). Böylece, Bağdat Paktı'nın bölgesel devletleri bu konuda Arap Devletlerini destekler bir tutum almış olmaktadır.

Bunalım sırasında özellikle Bağdat Paktı üyelerinden Irak'ta Başbakan Nuri Said, ülkesindeki Mısır yanlısı muhalefet nedeniyle büyük bir tedirginlik yaşamıştır. Irak, Büyük Britanya'nın pakttan çekilmesinin daha doğru olacağını savunmaya başlamıştı. Tahran Toplantısı'nda Türkiye Başbakanı Adnan Menderes sakinleştirici özelliğiyle öne çıkmıştır. Büyük Britanya olmaksızın paktın çok anlamlı olmayacağını savunan Menderes'in çabalarıyla, sonuç bildirgesinde Büyük Britanya ve Fransa kınanmamış, yalnızca Mısır topraklarından çekilmeleri ve Mısırlı rehinelere özgür bırakmaları istenmiştir. Bildirgede yalnızca İsrail kınanırken, ABD'nin derhal pakta üye olması beklentisi ifade edilmiştir. Tahran Konferansı'nda her ne kadar Büyük Britanya'nın Kanal Bölgesi'nden çekilmesi istense de bu ülkeye karşı yumuşak bir tutum takınılması nedeniyle Irak'taki karmaşa sona ermemiştir. 9 Kasım 1956'da Nuri Said, Bağdat Paktı toplantılarının Müslüman devletlerle sınırlandırılması gerekliliğiyle ilgili bir bildiriye kamuoyuna açıklamıştır. Nuri Said'in zor duruma girdiğini gören üç Müslüman pakt üyesi devlet temsilcileri Bağdat'a giderek Nuri Said'e karışıklıklar karşısında güçlü olması için destek vaad etmişlerdir. Sonuçta, Bağdat Paktı Toplantısı Irak'ın pakt üyeliğini ve Nuri'nin iktidarını kısa süre için güvence altına almıştır (Sever, 1997:166-168).

Bağdat Paktı'nın sürmesi açısından, paktın Müslüman üyeleri olan Irak ve Pakistan, Türkiye'den İsrail ile olan diplomatik ilişkilerini kesmesini istemişlerdir. Türkiye, baskılar karşısında İsrail ile olan diplomatik ilişkilerini kesmemiştir ama Büyükelçisini geri çekme

kararı almıştır. Türkiye'nin, Büyükelçisini henüz geri çağırmadan önce, İsrail, Washington'dan bu karara müdahale etmesini istemiştir. ABD, sözkonusu kararın Bağdat Paktı müttefiklerini tatmin etmek amacıyla alındığını bildiğinden İsrail'in duruma anlayışlı yaklaşmasının daha iyi olacağını belirtmiştir. Türkiye'ye karşı ise, İsrail'le diplomatik ilişkilerini bütünüyle kesmemesi yönünde telkinlerde bulunmuştur. 29 Kasım'da Türkiye, Büyükelçisini Tel-Aviv'den çekme kararını açıklamıştır (FRUS 1955-57 Vol. XII, 1991:354). Ancak, bu durum Arap dünyasını tatmin etmediği gibi Türkiye-İsrail ilişkilerini gerginleştirmek dışında bir işe yaramamıştır.

ABD, 1956 Süveyş Bunalımı'nda Büyük Britanya, Fransa ve İsrail'e nerdeyse çatışmayı göze alacak kadar baskı yaparak uluslararası ilişkilerde kurmaya çalıştığı yapı ve dengeleri zorlayan herhangi bir duruma izin vermeyerek uluslararası politika karar oluşturma sürecinde başat unsur oluşunu belirginleştirmiştir (Bostanoğlu, 1999:236). Süveyş Bunalımı'nın patlak verdiği dönemde ABD, Macaristan olayları nedeniyle Sovyetler Birliği'ni sert biçimde kınamasına karşın Ortadoğu'daki istikrar adına Sovyetler Birliği ile işbirliği yapmaya karar vermiştir. Büyük Britanya ve Fransa'nın Süveyş Kanal Bölgesi'ne böylesine bir harekâta bulunmasının zamanlamasının ABD açısından bundan daha kötü olamayacağını ABD eski başkanlarından Richard Nixon belirtmiştir. Tam o sıralarda ABD, Sovyetler Birliği'nin Macaristan'daki ayaklanmayı bastırmaya yönelik girişimini sert biçimde kınamıştır. Ayrıca bu dönem, Başkanlık seçimlerinin hemen öncesiydi ve Başkan Eisenhower'ın seçimdeki sloganı "barış ve refah" biçimindeydi (Nixon, 1980:79). Dolayısıyla, seçim sürecinde bulunan Eisenhower'ın, ülkesinin içinde olduğu büyük bir bunalım istemediği açıkça görülmektedir.

Süveyş Bunalımı'nın ilginç noktalarından biri de, Amerikan kamuoyunun belirgin biçimde İsrail'in yanında yer almasına karşın ABD yönetiminin Ortadoğu'daki konjonktür ve istikrar adına İsrail'in karşısında yer almasıdır. 1956 bunalımı sırasında ABD'de kamuoyunu etkileyen en önemli kurumların başında gelen basının açık biçimde Nasır'ın aleyhinde olduğu ortaya çıkmıştır. Amerikan gazetelerinin Arap-İsrail anlaşmazlığına ilişkin nasıl bir tutum takındıklarına yönelik etkili Amerikan gazetelerinin örnek olarak incelendiği bir çalışma yapılmıştır. 1956 bunalımı sırasında, ABD'nin etkili gazetelerinden *New York Times*, sorunla ilgili gazetenin görüşlerini yansıtan 25 başyazı yayınlamış ve bunların yaklaşık % 76'sı Nasır aleyhindeki yazılardan oluşmuştur. Yine, ABD'nin etkili politik gazetelerinden *Washington Post*'un yayınladığı 20 başyazının % 80'ini de Nasır aleyhindeki yazılar oluşturmuştur. Sıradan Amerikalı'nın görüşlerini yansıtan gazetelerden biri olan *Detroit Free Press*'de ise onbir yazı

yayınlanmış ve bunların hepsini Nasır aleyhindeki yazılar oluşturmuştur (Terry, 1971:98). Açıkçası, ABD yönetimi, bir bakıma, kendi kamuoyunun tersine Mısır'ın yanında yer almıştır.

Süveyş Bunalımı'nın Ortadoğu'da ortaya çıkardığı en önemli olgulardan biri de Sovyetler Birliği'nin o güne kadar olmadığı biçimde bölgede saygınlığını artırmasıdır. Süveyş Bunalımı, Sovyetler Birliği için Ortadoğu'da gerçekten bir dönüm noktası olmuş ve bölgedeki etkinliği o zamana kadar hiç olmadığı kadar artmıştır (Grogin, 2001:199). Süveyş Bunalımı'nın ardından Mısır ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler daha da sıkılaşmıştır. Nasır'ın, Ortadoğu'da bulunan Batı yanlısı devletlere, özellikle Lübnan ve Ürdün'e, baskısı daha da artmıştır. (Ülman, 1958:235). Bunalımın Mısır ve Nasır açısından olumlu sonuçları olmuştur. Bunalım, Nasır'ın popülaritesini üst düzeye çıkarmıştır. Süveyş'teki gelişmeler Nasır'ın Mısır'daki liderliğini sağlamlaştırmış, O'nu askeri bir lider kadar artık popüler bir önder durumuna da getirmiştir (Calvocoressi, 1987:229).

Bunalım sırasında Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerin, Batı'nın burada etkisini azaltmasıyla birlikte, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki etkinliğini yükseltmesine karşın bu gelişme bizzat bu devletin yönlendirdiği bir hareket sonucu olmamıştır (Kupchan, 1988-89:591). Olayların gelişimi ve ortaya çıkardığı konjonktürel ortam Sovyetler Birliği'nin bölgede zemin kazanmasına katkıda bulunan çok önemli bir etken olmuştur.

Sonuç

Süveyş Bunalımı ve sonrasında Süveyş Kanalı'nın ulusallaştırılması kararının sonuçlarını dört ana başlıkta toplamak mümkündür. Bu sonuçlardan ilki doğrudan Mısır'a ilişkindir. İkinci olarak, Soğuk Savaş'ın iki karşıt kampının lider ülkeleri ABD ve Sovyetler Birliği bakımından doğan sonuçlardır. Üçüncüsü, Ortadoğu bölgesine ilişkin doğan sonuçlardır. Son olarak da; bu bunalımdan kaynaklanan gelişmelerin sonucunda, sömürgelekten yeni kurtulan ya da kurtulmak üzere olan ülkelerde -bu ülkelerin lehine olmak üzere- bulunan doğal kaynakların ve zenginliklerin sahipliği konusunda ileriye dönük bir emsalin ortaya çıkmasıdır.

Mısır'ın, Süveyş Kanal Şirketi'ni ulusallaştırmasıyla başlayan Süveyş Bunalımı, Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan ender uzlaş konularından biri olması nedeniyle ilginç bir örnek olay niteliğindedir. Bununla birlikte II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Soğuk Savaş'ın Avrupa ve Uzak Doğu dışında da etkisini hissettireceğini önceleyen bir olaydır. Bunalımın sona ermesinde etkili olan Soğuk Savaş'ın karşıt iki bloğunun lider ülkeleri ABD ve Sovyetler Birliği, Ortadoğu'da da bölge dışından temel başrol oyuncularının kendilerinin olduklarını bu bunalımla göstermişler ve Batılı eski iki sömürgeci güç Büyük Britanya ve Fransa'nın etkinliği iyice azalmıştır. Etkinliklerinin bölgede

azalmasında yeni güç dengeleri etkili olduğu kadar Süveyş Bunalımı'nda bu iki ülkenin işgalci ve komplocu bir portre çizmesi de çok önemli bir rol oynamıştır

Birinci önemli sonuç Mısır'a ilişkindir. Mısır'ın Büyük Britanya ve Fransa'nın kontrol ettiği kanal şirketini ulusallaştırması kararının 1922'de Büyük Britanya'dan bağımsızlığını kazanan bu ülkeyi Arap dünyasında öne çıkarmıştır. Adeta bir meydan okumayla gerçekleştirilen bu ulusallaştırma işlemi Mısır, kendi iç hukukuna göre gerçekleştirdiğini açıklamış ve bunun bir uluslararası hukuk sorunu olamayacağı konusunda tavizsiz bir tutum sergilemiştir. Böylece bu devletin uluslararası siyasi rüştü pekişmiştir. Mısır'ın bu tavizsiz tutumu sürdürmesinde BM'nin aldığı doğal kaynakların sahipliğine ilişkin kararın verdiği hukuki gerekçe ve Sovyet Bloku'ndan yaptığı silah alışverişinden kaynaklanan kendine güvenin büyük etkisi olmuştur. Mısır'ın gerçekleştirdiği işlemi tavizsiz savunuşu, onun Arap dünyasında lider ülke iddiasını güçlendirirken, Nasır'ın Araplar arasındaki popülaritesini de yükseltmiştir. Bu popülarite, daha sonra Nasır'ın Bağlantısızlar hareketinde önemli rol oynayan isimlerden olmasına da bir bakıma yardımcı olmuştur. Mısır böylece hem yalnızca kanalın denetimini ele geçirmekle kalmamış, uluslararası planda hem Arap dünyasında hem de özellikle sömürgelekten kurtularak bağımsızlığını kazanan yeni ülkeler nezdinde de önemli ve saygın bir yere gelmiştir.

İkinci grup sonuçlar ise ABD ve Sovyetler Birliği açısındanadır. ABD hükümeti kendi iç kamuoyunun tersine Mısır'a destek vererek Batılı bir devlet olmasına karşın eski sömürgeci devletlerin karşısında durmak suretiyle, bu ülkelerin çıkarlarının savunucusu olarak kendisinin özdeşleştirilmesine engel olmak istemiştir. Böylece ABD, o dönem için, Ortadoğu ülkeleri nezdinde eski sömürgeci ülkelere göre kısa süreli de olsa daha sempatik bir konuma yükselmiştir. Bunda ABD'nin bunalımın başından itibaren tutarlı ve istikrârlı bir politika izlemesinin de etkisi büyüktür.

Bunalım, Sovyetler Birliği açısından avantajlı sonuçlara yol açmıştır. Bu ülke, bölge dışından bir güç olarak, saygınlığını yükselten başlıca devlet olmuştur. Sovyetler Birliği baştan itibaren Mısır'ı desteklemiştir. 1956 Ağustos'unda Londra'da düzenlenen konferans başta olmak üzere, kanalın egemenlik hakkının Mısır'a ait olduğunu net biçimde belirtmesi Sovyetler Birliği'nin daha sonraki süreçte bölgeye etki etmesinde önemli bir araç olmuştur. Sovyetler Birliği, İsrail'i *de jure* ilk tanıyan ülke olması nedeniyle Arap dünyasında oluşan olumsuz imajını tersine çevirmeyi başarabilmiştir. Sovyetler Birliği'nin Mısır'a bu süreçte destek vermesini kolaylaştıran başlıca unsur ise Stalin'in ölümünün ardından bu ülkenin uluslararası politik yaklaşımını değiştirmesidir. Stalin dönemindeki proleter devrim odaklı dış destek görüşü yerine pragmatik "barış içinde birlikte yaşama" formülü geliştirilmiştir. Bu da Sovyetler Birliği'nin Mısır'a destek vermesini sağlayan etkenlerden biri olmuştur. Sovyetler

Birliği'nin bu doktrini ortaya atması aynı zamanda ABD'nin, Sovyetler ve bağlaşıklarının çevrelenmesi/durdurulması politikasına da bir yanıt oluşturmaktaydı. Süveyş Bunalımı sırasında Sovyetler Birliği'nin Mısır'a vermiş olduğu destek Sovyetler'in yeni doktrininin ilk uygulaması olması bakımından da önemlidir.

Üçüncü sonuç, Ortadoğu bölgesine ilişkindir. Bunalım Ortadoğu'da Arap-Yahudi düşmanlığını daha da şiddetlendirmiştir. İsrail'in kurulmasıyla başlayan 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından, Büyük Britanya ve Fransa işbirliğiyle İsrail'in kanal bölgesine saldırması, aynı zamanda ikinci bir Arap-İsrail savaşını da beraberinde getirmiştir. Bu savaş, Arap-Yahudi düşmanlığını daha da derinleştirmiş ve bu ülke artık doğrudan Batı işbirlikçisi bir saldırgan olarak nitelendirilmeye başlanmıştır.

Süveyş'te yaşanan bunalım sonrası gelişmeler Büyük Britanya'nın Ortadoğu'daki imajını zedelediği gibi bu ülkenin başlıca rol oynadığı bölgesel savunma kuruluğu Bağdat Paktı'nın da henüz birinci yılı dolmadan geleceğinin tartışılmasına yol açmıştır. O dönemde Bağdat Paktı'nın Arap üyesi Irak'ın kendi iç kamuoyunda büyük siyasi çalkantılar olmuştur. Irak'taki batı karşıtı kamuoyunun güçlenmesi ülkede başbakan Nuri Sait Paşa'nın da durumunu zora sokmuş ve 1958'de rejimin devrilmesiyle sonuçlanan ayaklanmaya giden yoldaki kilometre taşlarından birisi olmuştur.

Son olarak da sömürgeleikten kurtulan devletler bakımından doğan sonuçtur. Kendi doğal kaynak ve zenginliklerine sahip çıkmak açısından, Mısır'ın elde ettiği kazanım büyük bir emsal oluşturmuş ve Mısır'ın başarısı diğer benzer konumdaki ülkelere de ilham vermiştir.

Kaynakça

- Akşın, A. (1960). *Soğuk Harp*, İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- Armaoğlu, F. (1983). *20 Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara, Türkiye İç Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1991). *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988*, Ankara, Türkiye İç Bankası Kültür Yayınları.
- Aydemir, ř.S. (1961). Asvan Barajı Problemi, *Ortadoğu*, 1(4), 9-12.
- Berkes, N. (1975). *İslamlık, Ulusçuluk, Sosyalizm, Arap Ülkelerinde Gördüklerim Üzerine Düşünceler*, İstanbul, Bilgi Yayınevi.
- Binder, L. (1964). *The Ideological Revolution in the Middle East*, New York, Wiley&Sons Inc. .
- Bostanoğlu, B. (1999). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Calvocoressi, P. (1987). *World Politics since 1945*, London, Longman Group UK Limited.
- Chomsky, N. (2003). *Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi*, çev. Tuncay Birkan, Ali Çakıroğlu, İstanbul, Metis Yayınları.
- Ferro, M. (2002). *Sömürgecilik Tarihi*, çev. Muna Cedden, Ankara, İmge Kitabevi.
- Gökdeniz, S. (1959). 1956 Süveyş Kanalı Buhramı ve Port Sait Harekatı, *Donanma Dergisi*, 71(426), 1-35.
- Gönlübol, M. vd. (1996). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Gönlübol, M., Ülman H. (1961). Birleşmiş Milletler Kuvveti, *AÜ SBF Dergisi*, 16(1), 141-168.
- Grogin, R.C. (2001). *Natural Enemies, The United States and the Soviet Union in the Cold War 1917-1991*, Lenham-Maryland, Lexington Books.
- Heykel, M.H. (1974). *Kahire Dosyası*, çev. Berin Bektaş, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Hoskins, H.L. (1957). *The Middle East Problem Area in World Politics*, New York, The Macmillan Company.
- <http://loveman.sdsu.edu/docs/1888ConstantinopleConventionon.pdf> (06.06.2017) .
- <https://documents.un.org/prod/ods.nsf/home.xsp> . (12.04.2017).

- Hurewitz, J.C. (1980). *Orta Doğu Siyaseti: Askeri Boyutlar*, çev. Nusret Özçelik, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Stratejik Etüt Yayınları.
- Kupchan, C. A. (1988-89). American Globalism in the Middle East: The Roots of Regional Security Policy, *Political Science Quarterly*, 103(4), 585-611.
- Kut, Ş. (1991). Filistin Sorunu ve Türkiye. Haluk Ülman (Ed.), *Ortadoğu Sorunları ve Türkiye içinde* (s.5-34), İstanbul, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Mansfield, P. (1975). *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası*, çev. Nuran Ülken, İstanbul, Sander Yayınları.
- Morsy, L. (1984). The Military Clauses of the Anglo Egyptian Treaty of Friendship and Alliance, 1936, *International Journal of Middle East Studies*, 16(1), 67-97.
- Nelson A.K. (1987). John Foster Dulles and the Bipartisan Congress, *Political Science Quarterly*, 102(1), 43-64.
- Nixon R. (1980). *The Real War*, New York, Warner Books.
- Pazarıcı, H. (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, Ankara, AÜ SBF Yayınları.
- Rubin, B. (1982). America and Egyptian Revolution 1950-1957, *Political Science Quarterly*, 97(1), 73-90.
- Sander, O. (1991). *Siyasi Tarih 1918-1990*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Saunders, R. (1985). Military Force in the Foreign Policy of the Eisenhower Presidency, *Political Science Quarterly*, 100(1), 97-116.
- Sever, A. (1997). *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu*, Ankara, Boyut Kitapları.
- Sharabi, H. (1962). *Governments and Politics of the Middle East Twentieth Century*, Princeton-New Jersey, D. Van Nostrand Company Inc.
- Sidahmed, A., Sidahmed, A. (2005). *Sudan*, New York, Routledge Curzon.
- Sur, M. (2006). *Uluslararası Hukukun Esasları*, İstanbul, Beta Yayınları.
- Şenuyar, V. (1968). Süveyş Kanalı'nın Önemi, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 87(227), 48-51.
- Taşhan, S. (1973). Petrol İhtiyaçlar, Buhranlar ve Politikalar, *Dış-Politika-Foreign Policy*, 3(2), 11-31.
- Terry, J. (1971). A Content Analysis of American Newspapers. Abdeen Jabara and Janice Terry (Ed.), *The Arab World from Nationalism to Revolution içinde* (s.92-113), Wilmette-Illionis, The Medina University Press International.
- treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1955/TS0067.pdf (02.05.2017).
- White, N.D. (2009). *Democracy Goes to War: British Military Deployments Under International Law*, New York, Oxford University Press.
- Ülman, A.H. (1958). Ortadoğu Buhranı, *AÜ SBF Dergisi*, 13(4), 232-261.
- Zinner P. E. (Ed.) (1957). *Documents on American Foreign Relations 1956*, New York, Harper&Brothers.

Yayınlanmış Belgeler:

Foreign Relations of the United States (FRUS) :

FRUS, 1955-1957, Volume XII, Near East Region; Iran; Iraq, Washington D.C., United States Government Printing Office, 1991.

FRUS, 1955-1957, Volume XVI, Suez Crisis July 26-December 31 1956, Washington D.C., United States Government Printing Office, 1990.

Keesing's Contemporary Archive:

Volume No.IX, 1952-1954

Volume No.X, 1955-1956